

Украдене щастя (скорочено)

Іван Франко

Драма з сільського життя в 5 діях

Дія перша

Події розгортаються коло 1870 року в підгірському селі Незваничах.

Сільська хата. Ніч. Анна, молодиця років двадцяти п'яти, дружина селянина Миколи Задорожного, і Настя, кума Анни, дружина сусіда Миколи Олекси Бабича, пораються коло печі. У хаті зібралися на вечірку дівчата та парубки. Деякі з них прядуть, інші мотають пряжу; посеред хати один парубок плете рукавиці, другий крутить на коловороті шнур.

Парубки і дівчата співають жалісної пісні:

Ой там за горою та за кремінною
Не по правді жиє чоловік з жоною.

Потім, аби залякати дівчат і молодиць, один із парубків розповідає їм, що його батько казав: "Як чоловік жінки не б'є, то в ній утроба гниє". Насті не подобається ані пісня, ані характер, що його набула розмова. Вона докоряє хлопцям, котрі завели таке в хаті, де панують спокій, злагода та любов. І згадує слова старих людей про те, що сказане у лиху годину може справдитись.

Настя зварила вареники й запросила молодь до вечері, а обидві молодиці відійшли осторонь. Анні чомусь лячно та сумно, їй здається, що над нею зависло велике нещастя. Молодиці, на настрій яких впливають незвичайні обставини, — ніч, сильна хуртовина за вікнами, сумні співи, — починають розмову про своє життя. Виявляється, що Насті відомо все про Анну, яка колись, ще за дівування, зазнала страждань через рідних братів:

— Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінці за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили.

Після вечері молодь розходиться, а Настя залишається з Анною й розказує їй, що вчора до них заходив Михайло Гурман. Анна спочатку не йме цьому віри, бо давно вже надійшла звістка про загибель Михайла в Боснії, навіть його мати показувала листа, плакала. Але Настя все роз'яснює: лист був фальшивий, це теж зробили брати Анни.

Анна розуміє, що її одурено:

— А, знаю, знаю! Вони Михайла боялися, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий наймит ще й рад, що що-небудь дістав.

Настя заспокоює Анну, нагадує, що вона тепер заміжня жінка і їй треба про все забути.

Молодиці чують, як десь теленькає дзвінок, і виходять на двір зустрічати своїх чоловіків, які мають повернутися із заробітків. Проте виявляється, що приїхав тільки Олекса, а чоловік Анни Микола ще десь у дорозі. Настя з Олексєю ідуть додому.

Врешті приїжджає Микола, і Анна бачить на ньому кров. Чоловік пояснює їй, що його побито війтом за продаж поліна. Він збирається піти скаржитися до пана судді,

але Анна відмовляє Миколу, кажучи, що війтові він нічого не зробить.

Хтось стукає у вікно, і Анна йде відчиняти двері. Входить жандарм Михайло Гурман. Він проситься переночувати, бо ледве не заблукав у хуртовині. Михайло й Анна відразу пізнають одне одного. Дізнавшись від Миколи, що той їхав цієї ж ночі повз купінську корчму і навіть постукав у двері, та ніхто йому не відчинив, жандарм почав розпитувати хазяїна про цей випадок. Він запитав Миколу, чому він подряпаний, і чоловік Анни відповів, що його завалило полінами.

Коли Микола вийшов за соломою, Михайло став розказувати Анні, як він страждав, почувши про її одруження, як проклинав за зраду. Він запитує Анну, чи не забула вона його, чи кохає. Але перелякана Анна відштовхує Михайла, скрикуючи:

— Мовчи, мовчи! Що ти говориш? Не смій до мене так говорити. Я шлюбна жінка, я чоловіка маю.

Дія друга

День. Анна й Микола зайняті хатньою роботою. Анна розповідає сні, що наснилися їй цієї ночі: як вона сіяла по всьому селу великі червоні корали, як на їхній двір напали собаки. Микола тлумачив ці сні як майбутні сльози та напасті. Третій сон викликає у нього жах: Анні наснилося, ніби вона вбирається до шлюбу у все біле.

Микола питає жінку, чи дуже любила вона колись Михайла, але Анна вся спалахує й обурюється цим запитанням, а залишившись на самоті, згадує минуле:

— Чи дуже любила сього Михайла? Здається, що дуже, коли й досі вся тремчу, всю мене мороз проходить, як його згадаю. Здається, що таки дуже. А може, більше боялася його, ніж любила. У, сила у нього! Вола за рогихопитьта й на землю кине. Господи, таких, як мій, то йому ніщо двох у одну жменю.

Микола сідає їсти, аж тут входять жандарми, війт, Олекса Бабич і ще один селянин. Михайло звинувачує Миколу в тому, що він вирізав усіх у корчмі, бо був там саме в той час, коли сталося вбивство. До того ж обшук

виявив кров на чоботах, кожусі і сокирі Миколи. Трохи згодом кров було знайдено і на його санях, Гурман заарештовує Миколу.

Жандарм залишається в хаті, нібито для того, щоб допитати господиню. Легко подолавши слабкий опір закоханої в нього жінки, він змушує її зізнатися, що вона його досі любить, і вириває обіцянку бути разом.

Миколу відправляють до міста.

Дія третя

Святковий день. Перед корчмою молодь лагодиться до танців. Старші чоловіки й жінки прийшли розважатися до корчми та подивитися на веселощі молодих. У купці жінок обговорюються події в родині Задорожних. Кажуть, нібито Миколу збираються вішати. Настя розповідає, що жандарм двічі на тиждень ночує у Анни. Коли вона сама з'являється біля корчми, її зустрічають з ледве прихованою ворожістю.

Нарешті війт дозволяє танці, і розпочинається сільське гуляння. Раптом музика уривається, бо люди побачили Михайла Гурмана, який тягне за собою Анну. Він просить у хлопців дозволу потанцювати разом із ними, і вони чемно запрошують його.

Жандарм заходить з Анною до корчми, а потім вони приєднуються до танцюристів. Помалу танцюючі пари розступаються, і Михайло з Анною залишаються самі. Хлопці відверто кажуть жандармові, що не хочуть танцювати з Анною, бо порядна господиня не може так поводитись, коли її чоловікові загрожує смертельна небезпека.

Завдяки втручання в'їта танці продовжуються, але невдовзі знов припиняються, бо всі побачили Миколу, зарослого і засмученого. Його випустили з криміналу. Анна налякана появою чоловіка, тоді як жандарм поводитьсь невимушено і каже, нібито це саме він звільнив Миколу, знайшовши справжніх убивців. Михайло пропонує Миколі відмітити свято, і вони разом з Анною вирушають до Миколиної хати.

Дія четверта

Анна сама в хаті. Вона нетерпляче чекає на Михайла, з яким не бачилася вже тиждень. Жінка до нестями закохана у Гурмана:

— Та й чи ж не віддала я йому все, все, що може віддати жінка любимому чоловікові? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для нього зломала. Сама себе на людський посміх віддала. Ну, і що ж! Мені байдуже! Він для мене все: і світ, і люди, і честь, і присяга.

Приходить Михайло. Анна говорить йому про своє кохання:

— Я тепер спокійна, нічого не боюся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного.

Микола бачить, як вони цілуються, і швиденько зачиняє двері. Коли Гурман пішов у своїх справах, Микола благає Анну, яка відверто каже йому, що ніколи його не любила, хоч прилюдно не показуватися з жандармом. Він плаче, але жінка залишається невблаганною й відповідає, ідо в неї не стало сили опиратися своєму кохання, бути вірною Миколі. Вона кохає іншого і буде тепер робити все так, як той скаже. З коханим вона нічого не боїться: ані ганьби, ані смерті.

Жандарм повертається до Миколиної хати. Чоловіки п'ють вишнівку, і, випивши чарку, Микола зичить смерті Михайлу. Він просив свого суперника залишити їх назавжди, але жандарм не звертає уваги на його слова. Він посилає п'яного Миколу спати на тік, а сам залишається наодинці з Анною.

Дія п'ята

Миколина хата. Анни й Михайла немає. У хаті зібралося багато чоловіків і жінок, тут і Олекса Бабич із Настею. Микола всіх частує горілкою, сам він напідпитку. Бабич та інші односільчани намагаються заспокоїти хазяїна, радять, як йому поводитись. Олекса Бабич каже Миколі, що він занадто м'який та податливий, навчає гостріше поставитися до жінки та жандарма, подати на Гурмана скаргу до суду. Мовляв, йому не слід боятися Михайла, бо, якщо знадобиться, усі сусіди будуть свідками з боку Миколи, і жандарма переведуть в інше місце.

Входить жандарм з Анною. Між ним і хазяїном виникає суперечка, під час якої Микола плює в лице своєму кривднику, а той б'є його кулаком у голову. Михайло виганяє з хати всіх гостей, бо збирається вести серйозну розмову з Миколою. Гурман дорікає Миколі за те, що він пропиває все майно. Микола виправдовується: мовляв,

більше нічого йому не лишилося. У свою чергу, він запитує, яке право має Михайло приходити в чужу хату і виганяти його гостей. Жандарм відповідає, що в нього є таке право, бо колись Микола у змові з нелюдами — братами жінки вкрав у нього його єдине щастя — Анну, його "одиноким, найдорожчий скарб".

Микола хапається за голову:

— Я? Вкрав тобі... Господи, що се зо мною? Чи весь світ догори ногами перевертається? Я, втоптаний у болото, обдертий з чести, супокою і поваги, зруйнований, зарізаний без ножа — я по—твойому, виходжу ще й злодієм?

Гурман закидає Миколі, що той мав три роки, аби причарувати до себе жінку, але цього не сталося. Він бо не чоловік, а віхоть. Михайло повідомляє про свій намір залишитися в них на ніч і сьогодні. Жандарм каже ще, що наступного дня вони удвох поїдуть до міста і він отримав наказ із суду приставити Миколу, оскільки справа про вбивство продовжується.

Микола, проклинаючи жандарма, хапає карабін і кидається на Гурмана, а той, кепкуючи з нього, наказує кинути зброю. Микола пускає з рук карабін, береться за сокиру й втоплює її в Михайлові груди. Жандарм падає. Він намагається заспокоїти Анну, запевняє її, що почувається добре, дякує Миколі, кажучи, що сам хотів заподіяти собі смерть, але рука не піднялася.

Саме в цей час до хати входять вїйт, Бабич із Настею та інші селяни. На запитання вїйта, що сталося, смертельно поранений жандарм слабким голосом промовляє, що він сам зарубався, бо була причина, і не треба звинувачувати в його смерті Анну й Миколу. Михайло Гурман умирає.

Анна кидається до трупа з відчайдушним криком:

— Михайле, Михайлику! На кого ти мене покидаєш? Що я без тебе на світі зачну?

Микола просить її заспокоїтися, бо в неї є для кого жити.